

De verdwenen doeken van Evert Pieters

Door: Berry Heerschop

Als liefhebber van schilderijen in het algemeen en schilderijen van de Larense School in het bijzonder ben ik al een tijdje zeer gecharmeerd van de schilder Evert Pieters. Zelf geboren in Laren en getogen in het Gooi en omstreken, draag ik het Gooi, en met name Laren en Blaricum, nog steeds een warm hart toe. Mijn familie is ver terug te voeren naar het Gooi, tot wel 1620. Mijn vader kon zelfs nog aanspraak maken op de titel 'Erfgooier'.

In mijn geheugen staan duidelijk gegrift de eenvoudige mensen, de mooie oude straatjes, de heide, de boerderijtjes en natuurlijk De Brink in Laren. Op de Brink speelde mijn opa jeu de boules en als we hem daar tegenkwamen, mochten we een ijsje halen bij ijssalon Pandelaar. Om deze mooie herinneringen levend te houden, kunt u misschien begrijpen dat de schilderijen van de Larense meesters, zoals Albert Neuhuys, Hein Kever en Evert Pieters, mij bijzonder aanspreken.

Om maar meteen een hardnekkig misverstand uit de weg te ruimen: zij zijn zeker niet alleen maar Larense binnenhuisschilders. Zowel Neuhuys, Kever als Pieters maakten ook prachtige kleurrijke figuurstukken, strandgezichten en landschapstaferelen. Hun werk laat een veel bredere en rijkere wereld zien dan vaak wordt gedacht.

Het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en ik ben in de gelukkige omstandigheid een aantal werken van deze schilders te bezitten. Met name Evert Pieters spreekt mij bijzonder aan. Niet alleen zijn stijl en onderwerpen weten mij te raken, maar ook de verhalen achter zijn schilderijen en zijn carrière brengen deze kunstenaar voor mij weer tot leven.

Om die verhalen te ontdekken is onderzoek nodig. Tijdens zo'n onderzoek naar de herkomst van een schilderij stuitte ik op een vrijwel vergeten geschiedenis die te bijzonder is om niet te delen. Het verhaal haalt misschien niet het niveau van een avontuur van kunstdetective Arthur Brand, maar het draait wel degelijk om verdwenen schilderijen, twijfelachtige handel en een schilder op het verkeerde pad.

Evert Pieters overleed op 17 februari 1932 tijdens een taxirit van Baarn naar Laren. Hij was getrouwd met Marie van de Bossche en had een zoon, Jules Everard Pieters. Hoewel hij in Laren woonde, beschikte hij ook nog over een atelier in Blaricum. In de buurt van dit atelier bevond zich een garage met een aangrenzende schuur, die door Evert Pieters in gebruik was geweest.

Na het overlijden van Pieters kreeg de familie signalen dat er schilderijen van hem opdoken bij kunsthandelaren en op veilingen. Dat was opmerkelijk, omdat de erfgenamen niet van plan waren geweest werken uit de nalatenschap te verkopen. Bovendien ging het om schilderijen waarvan zij het bestaan soms niet eens kenden.

Ik kon het spoor oppakken in krantenartikelen uit 1933. Daar vond ik berichten over verdwenen schilderijen van Evert Pieters en een rechtszaak tegen een Blaricumse kunstschilder. Die berichten vormden het begin van een zoektocht die uiteindelijk leidde naar het originele vonnis van de Arrondissementsrechtbank te Amsterdam. Daarmee veranderde het verhaal van een vermoeden in een historisch feit.

Uit het vonnis blijkt dat de kunstschilder Marinus Zwart uit Blaricum terechtstond wegens diefstal van meer dan 40 beschilderde doeken. De rechtbank stelde vast dat deze doeken afkomstig waren

uit een schuur nabij de garage van Fernhout aan het Achterom in Blaricum en eigendom waren van de erfgenamen van Evert Pieters.

Maar wie was deze Marinus Zwart eigenlijk? Uit de bronnen blijkt dat hij zelf ook kunstschilder was. Al in 1897 komen we hem tegen in Domburg, waar hij werkte in een kunstenaarsomgeving waarin ook Jan Toorop en Piet Mondriaan actief waren. Met beide kunstenaars onderhield hij zelfs vriendschappelijke contacten. Toch lijkt Zwart nooit het succes van deze beroemde tijdgenoten te hebben bereikt; van hem zijn tegenwoordig slechts weinig werken bekend.

Wat zijn motieven precies zijn geweest, wordt uit de beschikbare bronnen niet duidelijk. Wel is bekend dat hij een groot gezin had met maar liefst dertien kinderen. Of slechte financiële omstandigheden een rol hebben gespeeld bij zijn daad valt niet meer vast te stellen, maar het is een mogelijkheid die zich moeilijk laat negeren.

Opmerkelijk genoeg bekende Zwart tijdens de rechtszaak grotendeels wat er was gebeurd. Volgens zijn eigen verklaring had hij in maart of april 1932 enkele rollen doek uit de schuur meegenomen 'zonder daartoe gerechtigd te zijn'. Hij verklaarde dat hij pas thuis ontdekte dat het niet om lege doeken ging, maar om 47 al beschilderde doeken. Vervolgens maakte hij deze 'geleidelijk te gelde voor eigen gewin'.

De zoon van de kunstenaar, Jules Pieters, trad tijdens de rechtszaak op als getuige. Hij verklaarde dat hij in november 1932 had ontdekt dat de schilderijen uit de schuur waren verdwenen. Tevens bevestigde hij dat de werken deel uitmaakten van de nalatenschap van zijn vader en dat geen van de erfgenamen toestemming had gegeven om de schilderijen weg te nemen.

De kranten uit die tijd vullen het verhaal verder aan. Daaruit blijkt dat Zwart de doeken opspande, van een handtekening voorzag en ze vervolgens verkocht aan kunsthandelaren en particulieren. Onder meer in Amsterdam, Hilversum en Wassenaar zouden schilderijen terecht zijn gekomen. De exacte aantallen verschillen per bericht, maar dat een aanzienlijk deel van de werken in omloop is gebracht, lijkt buiten twijfel te staan.

Op 28 juni 1933 kwam de rechtbank tot haar oordeel. De rechters achtten wettig en overtuigend bewezen dat Marinus Zwart 47 beschilderde doeken, behorend aan de erfgenamen van Evert Pieters, had weggenomen. Hij werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden. De straf werd echter voorwaardelijk opgelegd, met een proeftijd van drie jaar.

Bij het lezen van zo'n bijna honderd jaar oud vonnis komt de geschiedenis ineens verrassend dichtbij. De naam Evert Pieters verschijnt niet langer alleen onder zijn schilderijen, maar ook in een vonnis van een rechtbank en uitgebreide verslagen in verschillende kranten. Een vergeten hoofdstuk uit het leven van een kunstenaar die vooral bekendstaat om zijn kleurrijke figuurstukken, landschappen en sfeervolle impressies van het dagelijks leven.

Wat er uiteindelijk met de 47 schilderijen is gebeurd, blijft voor mij vooralsnog een open vraag. Misschien duiken er in archieven ooit nog documenten op die meer duidelijkheid geven. Mogelijk bevindt een deel van de werken zich alsnog steeds in particuliere collecties en worden ze zo nu en dan nog aangeboden door kunsthandelaren en veilinghuizen.

Persoonlijk sluit ik niet uit dat sommige van de destijds gestolen doeken nog altijd in omloop zijn. Het ging immers om onafgemaakte werken die later door Marinus Zwart werden opgespannen, gesigneerd en verkocht, als voltooide werken. Het is daarom voorstelbaar dat er vandaag de dag schilderijen van Evert Pieters bestaan die nooit door de kunstenaar zelf als voltooid werden beschouwd.

De volgende keer dat u een schilderij van Evert Pieters tegenkomt, kijkt u er misschien met andere ogen naar. Vertoont het werk wel dezelfde zorgvuldige afwerking die we van Pieters kennen? Of zijn er details die doen vermoeden dat het doek nooit helemaal is voltooid? Het blijft speculeren, maar ik moet bekennen dat ik in de afgelopen weken al enkele werken ben tegengekomen waarbij ik mij dat heb afgevraagd.

Hoe het ook zij, deze bijzondere geschiedenis heeft voor mij opnieuw bewezen dat de wereld achter de schilderijen van Evert Pieters minstens zo boeiend kan zijn als de schilderijen zelf.